

Újra Szentlőrincről

„Szentlőrinc 4500 lakosú nagyközség, vasúti csomópont Baranyában, Pécestől nem messzire nyugatra. . . Általános iskolája. . . a kísérleti jelzöt viseli; már harmadik éve más belső rend szerint, más módon tanítanak itt, mint az ország többi iskolájában. . .” — írta *Új utat választó iskola — és a könyvtárak* című cikke fölé *Katsányi Sándor a Könyvtáros* 1973. évi negyedik számában.

Idézte az intézmény igazgatójának, *Gáspár Lászlónak* szavait is az iskola feladatairól: „. . . feladata gyökeresen megváltozott: az egész emberi életet végigkísérő tanulásnak, művelődésnek kell irányt és eljárásokat adnia. Olyan, folyamatosan továbbépíthető műveltségstruktúrát kell megalapoznia az emberben, *mely nem bezárja, hanem megnyitja a műveltség folyamatát*. . . Azt a pedagógiai elvet, hogy az iskolában — különösen alapozó szinten — csak tudományosan lezárt ismereteket tanítsunk, legalább addig kell kitágítanunk, hogy az egyenértékű lehetőségeket is ebbe a körbe soroljuk. A feltevések, melyek igazolásra vagy cáfolatra várnak, nem »zavarják meg«, inkább megindítják, serkentik, csiszolják a gondolkodást.”

Kilenc esztendővel később *Deme Tamás* Pedagógiai demagógrácia című írásában (*Mozgó Világ*, 1982/4.) így kénytelen összegezni az eredményeket: „Több iskolakísérlet megakad egy-egy szakfelügyelő vagy igazgató jóvoltából. A szentlőrinci kísérletből kizuhan Csalog Judit. Hónapokig nem kap állást, évekre elmegy a kedve az iskolák látványától is. Gáspár László — az igazgató — 1981-ben (miután egészségileg felőrlődött a tanácsi fékezéssel szembeni küzdelemben) lemondja a kísérlet vezetését egy emlékezetes mondattal: »Nem törtek meg, csak elfogyott a lélegzetem.«. . .”

Nem akarom a *Mozgó Világban* folyó vitát kiterjeszteni a *Könyvtáros* lapjaira, nincs szándékomban senkin „elverni a port”, nincs ok és lehetőség arra, hogy véget nem érő párbeszédbe bonyolódjunk a magyar oktatásügy égető kérdéseiről,

de a szentlőrinci iskolakísérlet és a könyvtár kapcsolatának témáját mindenképpen fel kell elevenítenünk. Noha magánemberként is érintett vagyok — két iskoláskorú gyermekem naponta cipeli a gondokat otthona és az iskola között —, ennél jóval fontosabb annak elemzése, miért bukhat meg egy kifejezetten tudományos színvonalú, érdekes, izgalmas kísérlet; miért égnék ki, betegednek meg vezetői, résztvevői sorban, miért nem követheti a gyakorlati megvalósítás a jónak tűnő elméletet, amelyet ráadásul valós társadalmi igény szült.

E sokféle oknyomozás helyett ezúttal csupán a kísérlet könyvtári vonatkozásait vizsgálhatjuk.

A múlt

„Aligha kell bizonygatnunk: a problémalátásra, többoldalú tájékozódásra, bonyolult összefüggések vizsgálatára nevelő iskola *igazi segítőeszköze* nem a tankönyv — sőt nem is a könyv önmagában —, hanem *az információk gazdag világának rendszerezett tára: a könyvtár*” — állítja Katsányi Sándor, aki idézett cikkében bemutatja, hogyan is működik egy ilyen önképzésre, állandó gondolkodásra nevelő iskola. A történelemoktatásban például a „törzsismeretet” a tanításra szánt idő (egy-egy korszakra körülbelül 10—12 óra) *egyharmadában* sajátíthatják el a diákok a tanári előadások alapján, a további órákon ezt az anyagot a gyerekek önállóan, maguk szedik ízekre, bővítve-mélyítve ismereteiket. „A könyvtári munka tehát az iskolai tevékenység része. Az iskola nem azt javasolja, hogy a kötelező tananyag elsajátítása után látogassák meg a könyvtárat. *A könyvtárlátogatás és az olvasás maga a tananyag.*” Az iskola ennek megfelelően sok pénzt költött könyvekre: évente 20—25 ezer forintot. 1973-ban 6500 kötete, sőt főfoglalkozású könyvtárosa volt. Minden gyermek használta az *Ablak—Zsiráf* gyermeklexikont, a *Magyar Értelmező Kéziszótárt* (25 példány volt

belőle) s más kézikönyveket. Kifogásolta viszont a cikk a gyakorlati-szakmai segítségnyújtás hiányát, mert „...ez az iskola ennél lényegesen többet is elvárhat — jogosan — szakmánktól: kísérletet az ideális könyvtári modell megvalósítására.”

Gáspár László, az eltávozott igazgató barátságosan és készségesen fogad. Talán tapintatlanul a kísérlet „bukása” felől kérdezősködöm, ő pedig azonnal megcáfolja ezt a tévhitet: a kísérlet él és erősödik, bukásról szó sincs. Ez emberi szervezet ugyanis befáradhatott a gáncsoskodásba, értetlenkedésbe és elutasításba — de a hátrahagyott közösség, maga a kísérlet már bebizonyította életképességét. A volt igazgató tehát megerősödve térhetett vissza a porondra: mint a szentlőrinci kísérlet hivatalos tanácsadója. Állítja, többet tehet így az iskoláért, mint igazgatói minőségben: több ideje, ereje van rá — nem veszi el azokat a bürokrácia, az adminisztrálás. Rendszeres és rendezett kapcsolatot tart az iskolával: meghívják tanácskozásaikra, meghallgatják véleményét, sőt kikérik fontos döntések előtt; az új igazgató barátja, felelőse pedig továbbra is Szentlőrincen tanít, az ottani kutatócsoportban is dolgozik, éppen a könyvtár felelőseként. Lánya az iskola tanulója. Pécsről jár Szentlőrincre — a pedagógus szülők ezzel is kifejezésre juttatják a kísérlet iránti bizalmukat.

A könyvtárról már Gáspár Lászlóval és feleségével hármásban beszélgettünk. Elmondják, hogy az új oktatási-nevelési forma eredményeit sokféle módon vizsgálták, s arra a megállapításra jutottak, hogy a benne részt vettek többsége a kommunikációs, a logikai és a szervező képességek terén, szinte kivétel nélkül, az átlagosnál jobb eredményeket ért el. Ezt a *sokkönyvűségnek*, az újszerű könyvtár- és könyvhasználatnak tulajdonítják.

Az iskola továbbra is sok pénzt fordít a könyvtárra, az 1973-as összeg kétszeresét, 45—50 ezer forintot, így lépést tud tartani az emelkedő árakkal. A beszerzés nem volt egyszerű és zökkenőmentes — a pénzt általában októberben kapták meg, emiatt rövid idő alatt kellett elvásárolniuk, s az addig megjelent és már elfogyott könyvek javát nem tudták megvenni. A kötetszám így is 23 ezerre emelkedett! A 73-as könyv- és könyvtárhasználati elvekből jottányit sem engedtek; a tanítási órákon továbbra is sokkönyvű tanítás-tanulás folyik, váltakozva a könyvtárban és a tanórán, s a kötetlen művelődésnek, szórakozásnak is bázisává kezd válni a könyvtár; az iskola kutatócsoportja is használja. Nem szívesen kötöttek szerződést a Könyvtárellátóval, mert az új könyvek több hónapos késése sok gondot okozott. A kísérletben tehát a könyvtár továbbra is központi helyet foglal el, az iskolai élet minden területén jelen van. Lassan ki-

alakulnak folyamatos működésének feltételei, az évi támogatás ügyét is elintézték ez évre. A mostani időszak alapfeladata az árnyalt munka és tervezés, valamennyi tantárgy és a könyvhasználat tekintetében is.

Az általános iskolai kísérlet kiterjesztéseként 1983. szeptember 1-től megnyitja kapuit a szentlőrinci kísérleti középiskola, és ezzel megmenti a kísérleti iskola végzettjeit a pécsi és a szigetvári gimnáziumok érezhetően idegenkedő fogadtatásától. A középiskola alaptevékenysége — az általános iskoláéhoz hasonlóan — szintén a könyvtárra és a könyvhasználatra, valamint a termelési műhelyekre súlypontosodik.

Az új igazgató

Az iskola világos és tágas folyosóin, tantermeiben csupa jókedvű gyerekkel találkozom. Közvetlenség, barátságosak, könnyen lehet velük kapcsolatot teremteni. Amíg a parkszerű iskolaudvar fái alatt az igazgatóra várok, látom, amint a gyerekek szorgalmasan dolgoznak, gereblyézik a lekaszált fűvet. Később megtudom: a tanulók mindig tevékenykednek, a termelő, alkotó munkára nevelés az iskolakísérletnek nem csak állandóan hangoztatott jelszava, hanem gyakorlatának része is. A gyerekek által a műhelyben készített játékokat eladják, a kapott pénzen az iskolát fejlesztik, vagy — végzett munkájuk szerint — a tanulók megosztottnak az összegben. Ők maguk döntenek el, ki mennyit érdemel munkája alapján.

Az új igazgató, *Kocsis József* szerint a lefektetett alap jó volt; az eddigi kísérleti tananyagokat most már állandósítják, kidolgozzák az iskola szabályos „Tanterv és utasítás”-át, hiszen rájuk a többi általános iskoláé nem vonatkozhat. Már csak azért sem, mivel tanulók nem a megszokott tankönyvekből tanulnak, hanem *könyvekből*.

Az úgynevezett intenzív szakasz különféle változásokat hoz az oktatás tervezetében: Kidolgozzák például a könyvtári ismeretek elsajátításának, oktatásának módját, menetét. Az oktatást ugyanúgy ciklusokra szándékoznak osztani, mint a többi tantárgy esetében: 2—2 éves egységekre tagolják a tananyagot. Az ismeretek körét azonban nem írják elő követelményszerűen, az oktatás határai nem zártak: aki előbbre jár, önállóan fejlesztheti tovább tudását, s hasznosíthatja azt más tantárgyak tanulásaiban is. Az oktatás során el kell érni, hogy a tanulók az irodalomkutatás, a bibliográfiák összeállításának módját is megismerjék, a mechanikus másolás helyett a lényegre összpontosítsanak, tudjanak vázlatot készíteni; egyszerűen

legyenek képesek az önálló ismeretszerzésre. A kutatások egyik feladata, a kutatócsoport egyik témája ezeknek a követelményeknek és elsajátításuknak rendszerbe foglalása, összhangban a tantervet korszerűsítő munkákkal. A követelmények állandó önművelésre készítő egységet alkotnak majd. Ez lesz az intenzív szakasz bevezető része. A könyvtár és a könyvtári oktatás feladatai szintén bővülnek: az önművelés igényének felkeltésén kívül annak technikáját is el kell sajátítani a szentlőrinci gyerekekkel. További feladat a tanítás—termelés területén már bevezetett új rendszerre való áttérés után az előbbrelépés a közösség építésében; úgy is lehetne fogalmazni, hogy a szabadidős tevékenység jobb megszervezése. A könyvtárnak ezen a téren is központi szerepet szánunk: a tervek szerint szabadidős centrummá alakítják majd. A szabadidős tevékenység másik fő színtere a termelőmunka. Említettem már: a gyerekek szeretnek és tudnak is dolgozni. Élvezik a fizikai munkát, jól érzik magukat a tanműhelyekben.

Természetesen a közművelődési funkciói is lesznek a könyvtárnak. — Az iskolának és társadalmi környezetének viszonya konszolidáltabb lett, szűnőfélben van az értetlenség kísérletünkkel szemben — tájékoztat az igazgató. A minisztérium 1982. április 15-i állásfoglalásával megerősítette iskolánk helyzetét, tisztázta státusát. Éves keretünket — most már mint a Janus Pannonius Tudományegyetem tanárképző karának intézménye — rendszeresen az év elejétől kapjuk. Így a Gáspár László által is említett beszerzési gondok remélhetőleg megszűnnek, könyvtárunk állományát is zavartalanul és folyamatosan gyarapíthatjuk. Erre szükség is van, hiszen a lakóhelyi környezet szűkösebb lehetőségei miatt szintén fokozottabban veszi igénybe az iskola szolgáltatásait. Végzett diákjaink visszajárnak hozzánk, támogatásunkat kérik. Éppen ez ösztönöz minket arra, hogy kutassuk: miként támogathatnánk jobban a lakótelep szellemi igényeinek kielégítését. A kutatások jelenlegi fázisában azt tartjuk első lépésnek, hogy eddigi belső „szolgáltatásainkat” nyitottá tegyük közvetlen környezetünk számára. Ezek közül a műhely, a könyvtár és az úttörőház lehet az első, amelyet látogathatna a lakosság is. Országos gyakorlat, szabályozás e téren nincs, pedig nagy szükség lenne rá, mert így ezt a területet is önerőből kell „feltárunk”, s a kérdéseket megoldanunk. Ezen talán segít, hogy a kutatási—kísérleti feladatokra fordítható összeg is beépül az egyetem költségvetésébe, tehát várhatóan rendszeresebb lesz az eddiginél a támogatás.

A könyvtárat eddig is látogatták felnőttek, szülők és visszatérő diákok, mivel az iskola könyvtára

jóval fölébe nőtt a községi könyvtárnak állományában, alapterületében és szolgáltatásának színvonalában is.

Újabb változás: a könyvtárból könyv- és médiatár alakul a korszerű követelményeknek megfelelően. Most is gyűjtenek diákat, hanglemezt, kazettákat, de itt helyezik el az oktatáshoz szükséges egyéb kellékeket is, így komplex kiszolgáló egységgé válik az iskola és közvetlen társadalmi környezete számára egyaránt.

S hogy ehhez a munkához miféle szakmai segítséget kap a könyvtáros?

— Minden könyvtár és könyvtári hálózat éppen eleget küszködik a saját gondjaival — hangzik a válasz —, ki venné a nyakába még a miénket is? De — őszintén szólva — nem is veszem észre, hogy nagyon hiányolnák a segítséget. Azt mondják, az ő helyzetük úgymint különleges, csak az iskola és az oktató—nevelő munka menete határozza meg, milyen legyen a könyvtár, mit és hogyan szolgáltatasson.

Hosszú szünetek múltán végül előbukkan Nagy Attila, Vargha Balázs neve és a szolnoki Varga Katalin Gimnázium kísérlete. Mert sokan ellátogattak ide a szakmabeliek közül, de igazi érdeklődő, támogató — úgy látszik — mégis csak kevés akadt.

Az igazgató megismétli: a kísérlet híre terjed, az érdeklődés nagy, évente 800—1000 látogatót fogadnak, most is egy kaposvári iskola teljes tantestülete jött ide tapasztalatcserére.

A könyvtár

A kaposvári iskola tantestülete szemmel láthatóan jól érzi magát a könyvtárban. Ilyen tante-reminséges időben szokatlan látvány a sokablakos, nagy terem. A könyvtáros asztalához ülök, csak fél füllel figyelem az iskolaigazgató tájékozta-

tóját, most már az érdekel jobban, amit az asztalon látok: vadonatúj könyvek, kiadói prospektusok megjelent és megjelenő könyvekről; a gondosan vezetett leltárkönyv — egyedi és csoportos leltár —, a polcokon pedig mindenütt rend. Kis füzet akad a kezembe, kísérleti bibliográfia a könyvtár állományának egyes részeiről. Mutatóba néhány tétel arról, milyen könyvek forognak a 6. osztályos gyerekek kezében: Látom *Antal Zoltán* Az elsődleges energiahordozók termelésének gazdaságföldrajzi kérdései, *Radó György* Nyelvrokonok között, illetve *Hédervári Péter* Születő óceánok, haldokló tengerek című könyvét. S mindegyik cím után rövid tartalmi kivonat.

A polcokon levő könyveket nézegetve újabb meglepetések érnek: *A világ körülöttünk* című műből 28, az *Élet az ember előttből* 8, a *Munka és emberré válásból* 11, *Az élet születéséből* pedig 10 példányt számolok meg. A példák, azt hiszem, jól illusztrálják: nincsenek életkori kötöttségek, s a példányszámokkal sem lehet különösebb gond. Az időközben be-benyitó gyerekek is ezt mondják. Szeretnek ide járni, volt, aki állította: minden szünetét itt tölti. Otthonosan, gyorsan mozognak a 23 ezer kötet között, forgatják az újságokat, folyóiratokat (65-féle szaklap jár a könyvtárnak). Előkerül a könyvtáros is: kevés szabad idejében a kertben dolgozott a tanulókkal, éppen a könyvtár ablaka alatt javították a park útjait. Megerősíti eddigi „gyanúmat”: csakugyan minden; az igényeknek megfelelően ő vásárol, leltároz, kölcsönöz, s készíti a katalógusokat. Az órákat a tanárok tartják, túlnyomórészt a tantermekben. A könyvtárból a terembe tanári utasításra viszik a könyvet. A könyvtárral és a könyvtári munkával a tanárok ismertetik meg a gyerekeket, vagy az a könyvtáros-tanár, aki órakedvezménnyel tanít, s munkaideje másik részét a könyvtárban tölti. Itt látom először azt, hogy a könyvtár tevékenysége valóban alá van rendelve az iskolának! Éppen ezért alighanem kevés a „másfél” könyvtáros, annál inkább, mivel a könyvtárosokra sürgető feladatok várnak, egyelőre nincs szakkatalógus, s bizony a betűrendes is csak szerzőt és címet ismer. De minden könyvről készül raktári lap, a vásárlás napján, így majd a későbbiekben viszonylag könnyen katalogizálható lesz az anyag. Ehhez azonban a jelenlegi könyvtáros régebbi keletű alapfokú ismeretei nem elegendők. A másik, ami feltűnt: a polcokon külön kiemelve található a krimik. Igaz, hogy járnak ide felnőttek is — később várhatóan még többen —, az efféle igények kielégítése szerintem akkor is felesleges!

Ami nagyon tetszett: a könyvek közötti rend, a leltárkönyvek, számlák, törlési jegyzékek, raktári

lapok gondos vezetése, illetve tárolása, a könyvtáros állományismerete, közvetlensége, látható felkészültsége, a kölcsönzési adminisztráció pontossága. Tetszik a könyvtár állományának raktározási rendje, tantárgyakhoz igazított csoportosítása (például: Anyanyelv, Művelődés stb.)

Legjobban az állomány sokrétűsége és frissesége ragadta meg figyelmemet. 1981-ben például 59 582,50 forintot költöttek könyvre (1557 kötet), s ebből csak 10 ezret kötöttek le a Könyvtárellátónál. Későn és nem pontosan kapják a könyvet, s nem is kerül minden jegyzékre, ami szükséges volna. A tanárok igénye dönti el, hogy mikor milyen könyvet vegyenek. Elterjedt szokás, hogy a tanárok utazásaik során könyveket vásárolnak, s ezeket az iskola utólag kifizeti, a könyvtáros leltározza.

Tanuló és tanár egymás mellett ül és tanul, művelődik a könyvtárban. A műhelyben is egymást segítve dolgoznak, s érthető, ha kapcsolatuk a szokásosnál meghittebb, közvetlenebb. Itt minden a tanulóért van; a türelmetlenség, a hangos, sértő parancsolgatás ismeretlen. A tanári közösség a kísérlet megszállottja — aki nem, az előbbutóbb elmegy —, a kísérletnek ez egyben alapelve is. Pedig nincs könnyű dolguk: nemcsak hogy nem válogatott gyerekek járnak ide, de kiegészítő iskola sincs a környéken.

Összegezőképpen megállapíthatjuk: Katsányi Sándor cikkének megjelenése óta nem sok változott. A községi könyvtár még inkább elmarad az iskolaitól, s így az iskolákból kikerülőkhöz számára még kevésbé vonzó, tehát számolni kell az iskolában felkeltett könyvtári igények visszafejlődésével is. Nem változott a szakma segítőkészsége sem, pedig láthattuk: a könyvtár — bármennyire sajátos helyzetű is — hasznát venné. Elmondhatjuk azonban, hogy — szerencsére — a kísérlet lényege, a könyv- és a könyvtárhasználat módja sem változott, és a kísérletező kedv sem csappant meg. Éppen ezért mindig sok a gondjuk, bajuk, sok az újításaikat már csak megszokásból is elutasító gáncsvető. Amint *Lóránd Ferenc*, az Országos Pedagógiai Intézet tudományos főmunkatársa mondja az *Élet és Irodalom* 1982. máj. 28-i számában „... messze a tábornok, közel az őrmester, képtelenség minden esetben (támogatásért) a felső kapcsolathoz szaladgálni”. Hadd kívánjam: legyenek egyre jobb őrmestereink, hogy egyre kevesebb tábornoki szóra kelljen várnunk.

Pintér László